

לאור החכמה

לאור חכמתו של רבינו בעל 'אור שמח' ו'משך חכמה'

עלון מס' 38 | פרשת דברים-חזון תשפ"א

שמחת התורה

עומקה של תורה

ד: אמנם בעדות בדין המיוחד לאוהבו השושבין או לשונאו שלא דיבר עמו, שזה נלמד לדעת רבי יהודה בגזירת הכתוב מהפסוק 'והוא לא אויב לו', יש לומר שזו גזירת מלך שאויב פסול להעיד בכל מצב ולא רק משום החשש שמא יטה את הדין לרעתו, כמו שמצינו בדין קרובים הפסולים לעדות שאמרו בגמרא (ב"ב קנט:). שאף משה ואהרן פסולים להעיד לחותנם משום שפסול קורבה הוא גזירת מלך ולא רק חשש לחוסר נאמנות. וכמו שכתב הרמב"ם (עדות פ"ג הט"ו) שאין פסולם משום אהבתם אלא מגזירת הכתוב.

ולכן גם במקרה שהעד שונא או אוהב את שניהם ואין דעתו נוטה אצל אחד מהם יותר, אף על פי כן הוא פסול להעיד להם משום גזרת מלך.

אף שחכמים נקטו בלשון 'לא נחשדו ישראל על כך' ומשמע בפשטות שהבינו את דברי רבי יהודה משום חשד ולא משום גזירת מלך, יש לומר שאין כוונתם כתגובה לדברי רבי יהודה, אלא הם חלקו עליו בגזירת הכתוב וכמו שמבואר בגמרא שהפנו את הפסוק להלכות דיינים, ורק הוסיפו שאף אין כאן מקום לחשד מעבר לגזירת מלך. עוד אפשר שכוונתם היא שגם גזירת הכתוב אינה בלא טעם כלל אלא שאינה מחלקת את הדין על פי הטעם, ולכן אילו נחשדו ישראל על כך, אפשר שגזרה בזה תורה גם במקום שאין חשד, אך כיון שלא נחשדו על כך בכל גווני לא תיתכן בזה גזירת מלך כלל.

ה: אחר שכן הדין בעדות לרבי יהודה, אם כן גם לרבנן שדחו את גזירת הכתוב לדיינים משום שלא נחשדו ישראל לשקר משום אהבה או שנאה ולא תיתכן גזירת הכתוב על זה, מכל מקום בדיינים אשר אין זה שקר אלא טעות בשיקול הדעת מחמת נגיעות, תיתכן גזירת הכתוב למעט השונא של ג' ימים וממילא גם אוהב שושבין, לכן בכל גווני יפסלו לדין מחמת גזירת מלך גם אם שניהם אוהבים או שונאים ואין חשש אמיתי לנטיית גזר הדין. (אור שמח סנהדרין פכ"ג ה"ו)

פסול אוהב ושונא לדון

א: נחלקו רבי יהודה וחכמים (סנהדרין כז:): בעד האוהב לבעל דין והוא שושבינו או בשונא לבעל דין ולא דיבר עמו שלשה ימים, שרבי יהודה פוסלו מלהעיד וחכמים סוברים שלא נחשדו ישראל להעיד שקר משום אהבה ושנאה.

בדעת רבי יהודה הפוסל ביארו בגמרא (שם כט:). שדין האויב נאמר בפסוק (במדבר לה כג) 'והוא לא אויב לו', ודין האוהב הוא מסברא, כי טעם הפסול באויב משום שרחוקה דעתו מהנידון והוא הדין למי שקרובה דעתו אצל הנידון ועלול לשקר בזה.

גם לדעת חכמים הסבורים כי לא ישקר העד עבור אהבה או שנאה, מבואר בגמרא (שם) כי הם לומדים את הפסוק הנ"ל לדיין הפסול להעיד עבור שנאתו או אהבתו. ופירש רש"י (שם כז: ד"ה לא נחשדו) שבדיינות התלויה בהכרעת הדעת ולא בעובדות קיימות, יש מקום לטעות יותר מחמת שנאה, ומסתבר יותר שהפסוק פוסל בדין מאשר בעד.

ב: גם בלא אהבת שושבינות או שנאת ג' ימים יש לפסול עצמו מדיינות, כדברי רב אשי (שבת קיט:). שפסל על עצמו דין תלמידי חכמים משום שאוהבם כגופו ואין אדם רואה חובה לעצמו. וכן פסק הרמב"ם (סנהדרין פכ"ג ה"ו) שאסור לדון כל אוהב ואפילו אינו אוהבו כנפשו, או לדון כל שונא ואפילו אינו אויב לו או מבקש רעתו. אך שונים שני דיינים אלו בתכלית השינוי.

ג: כיון שאהבת אדם או שנאתו אוסרת על הדין לדון אותו מחשש שמא יטעה בשיקול דעתו כאילו דעתו משוחדת מעט וכדברי רב אשי הנ"ל שאין אדם רואה חובה לעצמו, ודאי אם כן שכשהדין אוהב או שונא את שני הצדדים במידה שווה, פרחח לה סיבת האיסור ואין נטיית לב הדין עבור אחד מהם יותר מחברו ומותר לדונם.

אור הדעת

פרקי מחשבה

סיבת החורבן

בקרקע ולא הוכיחו זה את זה. ואין כוונתם לתוכחה ישירה, כי לא אמרו בלשון מפעיל 'שלא הוכיחו זה לזה', אלא 'זה את זה' שלא התפעלו מעצמם לטובה, האחד ממעשי חברו. ואדרבה, דימו זאת חז"ל לאיילים שראשו וגדלותו של אחד בצד זנבו וחסרונו של אחר, כלומר שלמדו מהנמוך מהם דוקא את חסרונו ולא פנו לראות את מעלתו למרות קשייו וללמוד ממנה.

ג: גם מהגדולים שבהם לא לקחו מוסר, ולזה כוונו חז"ל באמרם (שם ע"ב) 'לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח שנאמר 'והיו מלעיבים במלאכי האלקים ובוזים דבריו...'', כי חומרת ביזוי תלמידי החכמים היא שעל ידי כך אינם מקבלים מהם תוכחת מוסר ודרך חיים. ואדרבא, במקום לקחת מוסר מהגדולים מחמת גדלותם, זלזלו במוסרם, הלעיבו בהם וייחסו להם מלאכות וגבהות מעל לטבע, באמרם שאילו היו הם מתנסים בנסיונות פשוטי העם לא היו עומדים בהם, בדוגמת עוזה ועזאל המלאכים שכשירדו לעולם הזה חטאו ולא עמדו בנסיונות פשוטים.

ד: משתי סיבות אלו לא הייתה תרופה למכתם בחולי המידות וההנהגה ובכך חרבה ירושלים.

(משך חכמה הפטרת דברים)

א: השפעת האדם לטוב על חברו תיתכן בשתי אפשרויות: האחת, היא ההתפעלות העצמית ממי שנמוך ממנו במדרגה ומתקשה יותר בעשיית המצוות ואף על פי כן עומד בנסיונות ומתגבר על יצרו, דוגמת מה שאמרו ז"ל (יומא לה): 'כלום עני היית יותר מהלל' 'כלום עשיר היית יותר מרבי אלעזר' 'כלום נאה היית מיוסף', כי קיימת תביעה על אדם בעצם מה שאדם ביכולות נמוכות יותר הצליח והתגבר יותר.

והשניה, היא בתוכחת מוסר והשפעה חיצונית ממי שגדול ממנו במעלה ויכול להוכיח משום גדלותו, כמו השומע מגדול הדור וקדוש ה' שאינו יכול להשפיע בעצם הנהגתו, כי נסיונותיו אינם בדרגת המוכח, אך דוקא משום גדלותו הוא יכול להורות ולהוכיח את דרך האמת.

אך אדם השווה למדרגת חברו, גם אינו משפיע בעצם התגברותו, כי אין תנאיו קשים ממנו, וגם לא יכול להוכיח מוסר, כי הוא עצמו באותה דרגה.

ב: על התפעלות האחד מחסרונו של חברו, אמרו חז"ל (שבת קי"ט) 'לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה שנאמר 'היו שריה כאילים לא מצאו מרעה' מה איל זה ראשו של זה בצד זנבו של זה אף ישראל שבאותו הדור כבשו פניהם

משך הלב

מעשי תורה ויראה

דבר תורה

מכתב שקיבל רבנו: שלום וברכה לכב' הגאון האמיתי אביר הרועים שר התורה וערום ביראה רשכבה"ג כקש"ת ר' מאיר שמחה הכהן הגדול מאחיו שליט"א אחדשה"ט. אבקש לשלוח לי את ספרו היקר, היינו שלשת החלקים אור שמח ע"י בי דואר על המחאה, ותיכף בקבלת הפאוועסטקע מפוסטה אשלח לו את מחירו הארבעה וחצי ר"כ. ברוב תודה...

השיב בשמו תלמיד רבנו: ...ורבנו אומר שהמעוניין בספריו 'דבר תורה מעות קונות'...

(אמרי רבי שפטיה סי' יג, טז)

חכמת חכמיו

בינת המקראות

אל רועי ישראל

ואמר אליכם בעת ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם... איכה אשא לבדי... (דברים א ט, יב)

א: בכל מקום שנאמר 'לאמר' משמעותו לומר לאחרים, וכבר נאמר תחילה 'ואמר אליכם', כלומר, משה אומר לישראל על אמירה לאחרים, אמנם לכאורה משמעות הכתוב היא אמירה לישראל לבדם.

ב: כשיש לאדם קושי רב הנובע מברכה, כגון מי שיש לו עושר רב או בנים מרובים והוא טרוד ומתקשה מאד בצרכיהם, אזי תלונתו על הקושי באה בתוספת ברכה, כיון שהוא משתבח ומרוצה מקשיי ברכה אלו. והוא אומר להם 'כמה גדלה עלי הטורח מכם, יתן ה' כי כן יהיה לכם מבניכם ובני בניכם טרחות כאלה וטורד כזה לא יופסק מכם'.

ג: גם אצל משה אין בקושי וטורח העם מלהמעיט בגודל זכייתו, על כן יחד עם שבח ריבויים וגדלותם '...הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב' אמר להם ובירך אותם 'לאמר' שכך יאמרו עליהם מנהיגי האומה בעתיד כירמיה וישעיה 'לא אוכל לבדי' 'איכה אשא לבדי', כי קושי זה הוא בכה לריבוי עושר המנהיג בגדלות אומתו, למרות קשיי החטאים.

(משך חכמה דברים א ט, יב)